

**12.00.02 - КОНСТИТУЦИЯЛЫК УКУК; МУНИЦИПАЛДЫК УКУК
АДИСТИГИ БОЮНЧА, ЮРИДИКА ИЛИМДЕРИНИН КАНДИДАТЫ
ОКУМУШТУУЛУК ДАРАЖАСЫН ИЗДЕНИП АЛУУ ҮЧҮН ЖАЗЫЛГАН
БАКИРОВА НУРГУЛ ЖАКЫПОВНАНЫН «КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ СОТ РЕФОРМАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК-УКУКТУК МАСЕЛЕЛЕРИ» ТЕМАДАГЫ
ДИССЕРТАЦИЯСЫНА РАСМИЙ ОППОНЕНТТЕН**

ПИКИР

1. Диссертациялык изилдөө темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий жана мамлекеттик программалар менен байланышы.

Бул диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу барынан мурда адам укуктарын коргоонун натыйжалуулугун жогорулатуу, бардык жарандардын сот адилеттигине жетишүүсүн жогорулатуу, Кыргыз Республикасынын сот тутумунун мыйзамдуулуктун ченемдерине шайкештигин камсыз кылууга багытталган сот бийлигинин тиешелүү структуралык органдарын калыптандыруу максатында укуктук мамлекеттин стандарттары менен сот реформасын жүргүзүү жана анын муктаждыктары, аны эл аралык укуктук стандарттарга шайкеш келтирүүгө шартталгандыгы менен аныкталат. Сот тутумун укуктук жөнгө салууга байланыштуу Кыргыз Республикасынын мыйзам актылары адамдын жана жарандык коомдун укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын калыбына келтирүү жана коргоо максатында өлкөнүн конституциялык түзүлүшүн, жарандардын жана юридикалык жактардын укуктары менен эркиндиктерин, мыйзамдуулугун камсыз кылуу алкагында сот тарабынан өз ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууга негиз түздү. Сот тутумунун көз карандысыз, компетенттүү жана авторитеттүү статуска ээ болушу, мыйзамдар менен жөнгө салынган бардык деңгээлдеги соттордун уюштурулушунан жана ишмердүүлүгүнөн, ошондой эле алардын Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана мыйзамдары менен каралган сот тутумунун бардык мүмкүнчүлүктөрүн иш жүзүндө колдонулушунан көз каранды.

Заманбап юридикалык илим үчүн сот бийлигинин, бир жагынан, эркин жана көз карандысыз, мыйзам чыгаруу жана аткаруу бийлигинен өзүнчө иш алып барган, бирок, экинчи жагынан, алар менен белгилүү бир мамиледе болуп, аларга таасир эткен жана мамилелердин өзгөчө түрүндө изилдөө абдан маанилүү.

Соттун көз карандысыздыгы жана анын өз алдынчалыгы укуктук мамлекетте туруктуу, көз карандысыз жана жакшы жабдылган сот бийлиги үчүн жетиштүү шарт эмес. Сот бийлиги ага зарыл болгон юрисдикция берилген учурда гана коомго кызмат кылып: жарандардын жана юридикалык жактардын укуктары менен эркиндиктери бузулган бардык талаш-

тартыштарды чечүүгө укуктуу. Жарандык коом сот бийлигине мамлекетте орногон укуктук тартиптин бузулушунан коргойт жана социалдык адилеттүүлүктү орнотот деп ишениши керек.

Ошондуктан, Кыргыз Республикасында соттук реформанын конституциялык-укуктук маселелерин изилдөө, өлкөдө жүрүп жаткан сот реформасы менен катар, өз алдынча жана мыйзам чыгаруучулукка көз каранды болбогон, мыйзамдын талаптарына жооп берген, жарандардын укуктарын натыйжалуу коргоону камсыз кылууга жөндөмдүү сот бийлигин түзүү максатында иштелип чыккан маанилүү теориялык-укуктук милдет болуп саналат. Мунун бардыгы изилденип жаткан теманы тандоону жана анын актуалдуулугун аныктады.

Сунуш кылынган илимий иш Кыргыз Республикасында соттук реформанын конституциялык жана укуктук көйгөйлөрүнө ар тараптуу илимий изилдөө жүргүзүү боюнча алгачкы аракеттердин бири болуп саналат.

Ошентип, жогоруда айтылгандар диссертациялык иштин темасынын актуалдуулугун көрсөтөт.

2. "Илимий даражаларды берүү тартиби жөнүндө" жобого жана "Илимий даражаны изденип алууга сунушталган диссертацияларга баа берүүнүн критерийлери жана талаптарынын" II бөлүмүнө ылайык диссертацияларга коюлган талаптардын алкагындагы илимий жыйынтыктар.

1-натыйжа. Диссертацияда автор Кыргыз Республикасында сот реформасын ишке ашыруунун конституциялык негизин түзүү үчүн сот тутумунун генезисинин тарыхый аспектинге негизделгенин баса белгиленген, Кыргыз Республикасынын сот тутуму жаңы көз карандысыз мамлекеттер укуктук тутумдардын жалпылыгын жана өзгөчөлүгүн эске алуу менен КМШнын сунуш кылынган моделдик мыйзамдарына негизделген деген позицияны билдирген.

2-натыйжа. Диссертацияда Кыргыз Республикасынын Конституциясында, Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарын да талдап жатып, сот тутумун мамлекет тарабынан белгиленген процессуалдык жол-жоболорду жана мажбурлоо чараларын колдонуу менен коомдогу чыр-чатактарга таасир этүү жөндөмдүүлүгү жана мүмкүнчүлүгү катары чечмелөө логикалуу деген тыянакты далилдейт. Ошол эле учурда диссертацияда Кыргыз Республикасынын сот тутумун реформалоонун, конституциялык-теориялык жана идеологиялык-маалыматтык мазмунун жаңыртуунун негизги багыттарын ишке ашыруу боюнча жоболорду негиздейт.

3-натыйжа. Диссертацияда институционалдык аспектилерди талдоо менен сот тутумун реформалоо боюнча, биринчи кезекте, коомдун жана мекемелердин укук коргоочу бейөкмөт уюмдар, жалпыга маалымдоо каражаттары, коомдук бирикмелер тарабынан көзөмөлдү жүзөгө ашырышы керек деген тыянакты негиздейт, анткени мындай көзөмөлдүн жоктугу

эгемендик институтун андан ары демократиялаштырууга тоскоолдук кылат деп эсептейт.

4-натыйжа. Диссертант тарабынан сот бийлигинин маанилүү өзгөчөлүгү анын сот адилеттигин жүзөгө ашырууда адилеттүүлүктү алдынала белгилеп берген, жалпыга маалымдуулуктун, атаандаштыктын, көз карандысыздыктын, коллегиялдуулуктун белгилүү теориялык принциптеринин негизинде иш алып баруусу экендиги аныкталды. Диссертациянын автору көз карандысыздыгынын кепилдиги болуп соттун Кыргыз Республикасынын Негизги Мыйзамына каршы келген ченемдик актыны колдонууга укугу жок деген конституциялык ченем эсептелерин белгилейт. Демек, сот бийлиги конституциялык объективдүү ыйгарым укуктарда көз карандысыз жана суверендүү болуп саналат жана ал өз чечимдери жана иш-аракеттери үчүн жооп берет.

5-натыйжа. Автордун пикири боюнча, изилдөө учурунда сот бийлигинин негизги өзгөчөлүгү анын сот адилеттигин ишке ашырууда адилеттүүлүктү аныктоо үчүн жалпыга маалымдуулуктун, атаандаштыктын, көз карандысыздыктын, коллегиялдуулуктун белгилүү теориялык принциптеринин негизинде иш алып барарын аныктайт. Ошол эле учурда, көз карандысыздыктын кепилдиги болуп, соттун Кыргыз Республикасынын Негизги Мыйзамына каршы келген ченемдик актыны колдонууга укугу жок деген конституциялык ченем эсептелет. Демек, автордун пикири боюнча, сот бийлиги конституциялык объективдүү ыйгарым укуктарда көз карандысыз жана эгемендүү жана ал өз чечимдери жана иш-аракеттери үчүн жооп берет.

6-натыйжа. Диссертацияда белгиленгендей, бүгүнкү күндө сот реформасын ишке ашыруу шарттарында конституциялык жана адистештирилген укуктук актылардын базасын жаңыртуу, диссертанттын пикири боюнча, сот тутумун конституциялык жана институционалдык жактан реформалоого өбөлгө болот.

3. Диссертацияда баяндалган изденүүчүнүн жыйынтыктарындагы жана корутундуларындагы ар бир натыйжанын (илимий позициянын), негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү.

1-натыйжа. Бул кыргыз жана чет элдик авторлордун көптөгөн илимий эмгектерин ар тараптуу изилдөө менен далилденген. Бул укуктардын жана мыйзамдардын теориясын терең талдоого негизделгендиктен, ишенимдүү.

2-натыйжа. Кыргыз Республикасындагы соттук реформа боюнча колдонуудагы мыйзамдарды изилдөө менен негизделген. Ал Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын жоболорун талдоодон алынган натыйжаларга жана ушул чөйрөдө калыптанып келе жаткан практикага негизделгендиктен, ишенимдүү.

3-натыйжа. Негиздүү, анткени изилдөө Кыргыз Республикасынын Конституциясынын ченемдерин талдоонун жана сот реформасын жүзөгө

ашыруу жаатындагы илимий изилдөөлөрдүн негизинде жүргүзүлгөн. Корутундулар ишенимдүү, анткени алар ушул темадагы илимий эмгектерди изилдөөнүн натыйжалары жана ушул чөйрөдөгү мыйзамдардын жоболору менен тастыкталган.

4-натыйжа. Ал илимий изилдөөлөрдүн талдоосуна жана сот тутумунун иши жаатындагы Конституциянын жана учурдагы мыйзамдардын ченемдерине негизделген. Ченемдик укуктук актылардын жоболорун жана сот реформасы чөйрөсүндө калыптанып келе жаткан тажрыйбаны талдоонун натыйжаларына негизделгендиктен, ишенимдүү.

5-натыйжа. Бул негизи сот реформасынын ролу жана зарылчылыгы жөнүндө илимпоздордун жана практиктердин заманбап ыкмаларын талдоого негизделген. Ишенимдүү, анткени ал чет өлкөлүк жана ички мыйзамдардын жоболорун ар тараптуу изилдөөгө негизделген.

6-натыйжа. Учурдагы иштин алкагындагы сот бийлигинин ишмердүүлүгүн талдоонун негизинде түзүлгөндүгү менен негизделген. Ишенимдүү, анткени ал чет өлкөлүк жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын ченемдерин ар тараптуу изилдөөгө негизделген.

4. Изденүүчүнүн диссертацияда баяндалган ар бир илимий натыйжаларынын (позициянын), корутундуларынын жана жыйынтыктарынын жаңылык даражасы.

1-натыйжа. Жарым-жартылай жаңы, автор Кыргызстандын эгемендүүлүккө ээ болушу соттутумун өнүктүрүүнүн улуттук концепциясына негизделген форматтоо менен шартталгандыгын тастыктады. Кыргыз Республикасынын сот тутуму сот ишинин өнүгүшүнүн жалпылыгын жана өзгөчөлүгүн эске алуу менен КМШнын сунуш кылынган типтүү мыйзамдарына негизделген.

2-натыйжа. Жаңы, анткени автор, бийликтин ажырагыс механизмдеги сот тутумунун ролун жана максатын объективдүү чагылдырып, укуктук мамлекетке жетүүнүн олуттуу аспекти болуп саналган бийликти бөлүштүрүүнүн жалпыга белгилүү принциби Кыргыз Республикасынын Негизги Мыйзамында түзүлгөн деп эсептейт. Демек, сот бийлигин мамлекет тарабынан белгиленген процессуалдык жол-жоболорду жана мажбурлоо чараларын колдонуу менен коомдогу чыр-чатактарга таасир этүүчү жөндөмдүүлүк жана мүмкүнчүлүк деп чечмелөө логикалуу.

3-натыйжа. Автор соттордун көз карандысыздыгы, укуктары менен эркиндиктерин коргоонун шарты катары, институционалдык аспектини актуалдаштыруу аркылуу жүзөгө ашырылат деп таануу максатка ылайыктуу деген тыянакка келгендиктен, жарым-жартылай жаңы.

4-натыйжа. Автор Кыргыз Республикасында сот бийлигинин калыптануу процесси социалдык жана укуктук чындык менен шартталгандыгын жана инновациялардын жыйындысын киргизүү менен жаңылангандыгын негиздегендиктен, жарым-жартылай жаңы. Сот тутумунун калыптанышынын

тарыхый аспектисин изилдөө, ошондой эле учурдагы тажрыйбаны жана өткөөл мезгилдин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, этап менен реформалоонун зарылчылыгынын натыйжаларын аныктады.

5-натыйжа. Жаңы, анткени автор Кыргыз Республикасында соттук реформа жаатында жетишилген натыйжалар толук кандуу жүзөгө ашырылбай келе жаткандыгын тастыктады жана мындан аркы институционалдык чараларды талап кылат.

6-натыйжа. Жаңы, анткени автор бүгүн Кыргызстанда конституциялык жана адистештирилген укуктук актылардын базасын жаңыртуу сот тутумун конституциялык жана институционалдык жактан реформалоого өбөлгө болот деген тыянакка келген. Диссертант Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарына тиешелүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүүнү сунуштайт.

5. Алынган натыйжалардын ички бирдиктүүлүгүнө баа берүү.

Издөнүүчү Бакированын Н.Ж. диссертациясында Кыргыз Республикасындагы сот реформасынын конституциялык-укуктук маселелерин изилдөөнү туура тандалган чечим катары мүнөздөөгө болот. Алынган бардык жыйынтыктар ички биримдик, логикалуулук жана өз ара байланыштуулугу менен айырмаланат. Сот реформасынын укуктук табиятын теориялык аспектиде ырааттуу жана ар тараптуу кароо диссертанттын алдына коюлган маселелерге илимий жактан ой жүгүртүшүнө мүмкүндүк берди.

Бул диссертация ата мекендик юридикалык илимде Кыргыз Республикасынын сот реформасынын конституциялык-укуктук маселелеринин изилдөөнүн биринчи аракети, автордун илимдин өнүгүшүнө кошкон жеке салымын көрсөтөт.

6. Диссертацияда келтирилген натыйжаларды алууга автордун жеке конкреттүү катышуусу.

Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизинде алынган натыйжалар олуттуу мааниге ээ жана изилдөө 12.00.02 – конституциялык укук, муниципалдык укук адистиги боюнча юридикалык илимдин өнүгүшүнө чоң салым кошот.

Диссертациялык изилдөөнүн негизги натыйжаларын илимий укуктук адабияттарды жана практикалык материалдарды изилдөөнүн жана талдоонун негизинде Бакирова Н.Ж. жеке өзү алган. Кыргыз Республикасындагы соттук реформа жаатындагы иштерди мындан ары натыйжалуу өнүктүрүү боюнча бир катар олуттуу сунуштар киргизилген.

7. Алынган натыйжалардын тийиштүү актуалдуу маселелерди, теориялык жана колдонмо милдеттерди чечүүгө багытталышы.

Аткарылган диссертациялык иш толугу менен 12.00.02. – конституциялык укук, муниципалдык укук адистигине туура келет. Диссертациялык изилдөөнүн бардык натыйжалары диссертанттын алдына коюлган максатка жетүүгө, теориялык жана колдонмо маселелерди чечүүгө ырааттуу багытталган жана ага негизделген.

8. Жарыяланган негизги жоболордун, жыйынтыктардын, корутундулардын, диссертациянын корутундуларынын жетиштүү толуктугун ырастоо.

Диссертациялык иште баяндалган негизги теориялык тыянактар, жоболор жана натыйжалар ар кандай илимий конференцияларда баяндалып, изденүүчүнүн жарыяланган 6 макаласында чагылдырылды.

9. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкештиги.

Н.Ж.Бакированын диссертациялык иши менен авторефератын салыштырууда, алардын мазмуну толугу менен шайкеш келет деген тыянак чыгарууга болот. Диссертациянын түзүмдүк элементтери (киришүү, бөлүмдөр, абзацтар, корутундулар), негизги жоболор жана корутундулар авторефератта керектүү көлөмдө толугу менен чагылдырылган. Реферат кыргыз, орус жана англис тилдеринде бирдей кыскача мазмундагы резюмеге ээ.

10. Диссертациянын мазмунундагы жана шөкөттөлүшүндөгү кемчиликтер.

Бул диссертациялык ишке жалпысынан оң баа берүү менен бирге, айрым кемчиликтерди жана талаштуу жагдайларды да белгилеп кетүү керек.

1. Биздин көз карашыбыз боюнча, бул илимий иште сот реформасын камсыз кылуу жана жүзөгө ашыруу механизмдерине жетиштүү көңүл бурган эмес; бул жааттагы реформа ишке ашпай калса, Кыргыз Республикасында сот реформасын жүзөгө ашыруучу субъектилердин жоопкерчилик маселелери иликтенбей калган.

2. Биздин оюбузча, Кыргызстанда сот реформасын жүзөгө ашырууда мамлекеттик бийлик органдары менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өз ара аракеттенүү маселелери толук ачылбай калган.

3. Изилдөөдө сот реформасынын маңызын ачууга, көйгөйлөрдү аныктоого жана аларды чечүүнүн конкреттүү жолдорун сунуштоого көбүрөөк көңүл бурушу керек эле.

Биоок, бул кемчиликтер диссертациялык изилдөөнүн баалуулугун жана маанисин түшүрбөй тургандыгын белгилей кетүү керек.

11. Диссертациянын Кыргыз Республикасынын Жогорку Аттестациялык Комиссиясынын "Илимий даражаларды берүү тартиби жөнүндө жобосунун" талаптарына шайкештиги.

Бакирова Н.Ж. «Кыргыз Республикасындагы сот реформасынын конституциялык-укуктук маселелери» диссертациялык иши Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын «Илимий даражаларды берүүнүн тартиби жөнүндө» жобосунун 2 бөлүмүнүн 9-п. талаптарына толук жооп берет.

Жыйынтыкта, Бакирова Н.Ж. 12.00.02 - конституциялык укук, муниципалдык укук адистиги боюнча юридикалык илимдердин кандидаты илимий даражасын ыйгарууга татыктуу.

**Кыргызстан эл аралык университетинин
юриспруденция жана эл аралык укук
кафедрасынын доценти,**

юридика илимдеринин кандидаты, доцент **Б.К. Кожомбердиев**

3.12.2020ж.

Подпись Кожомбердиев Б.К. Верна.
ст. инспектор О.К. Туропбаева М.

